

سؤال‌های آزمون پیشرفت تحصیلی

احمد شریفان

کارشناس ارشد سنجش و اندازه‌گیری

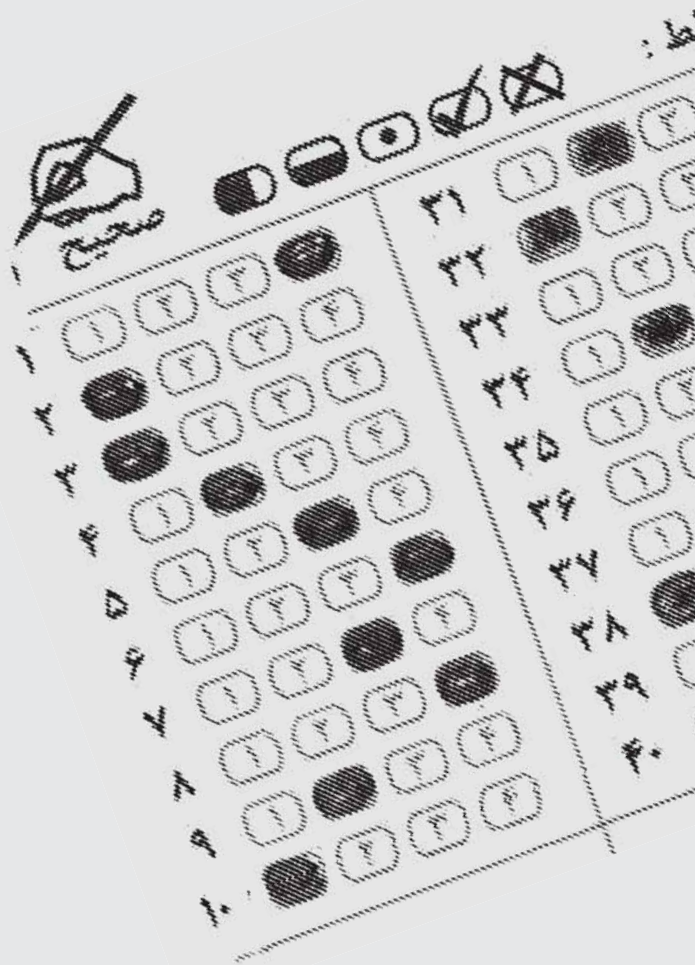
بعد از این که طرح سنجش را مطابق با شرح ارائه شده در مقاله قبل تهیه کردید، باید درباره ابزار و نوع سؤال‌ها برای سنجش عملکرد هنرجویان تصمیم بگیرید.

در اکثر مواقع برای سنجش هدف‌های آموزشی در حیطه شناختی، از آزمون پیشرفت تحصیلی کتبی‌ای که هنرآموز ساخته است استفاده می‌شود. در واقع، این گونه آزمون‌های پیشرفت تحصیلی دانش و مهارت‌هایی را اندازه می‌گیرند که هنرجو تا لحظه اجرای آزمون کسب کرده یا آموخته است. به‌طوری که هر سؤال آزمون، بخشی از آموخته‌های هنرجویان را در زمینه‌ای خاص اندازه می‌گیرد که نیازمند یادآوری است.

*** طراحان سؤال‌های بسته و باز پاسخ، معتقدند دلایل هنرجو در انتخاب یک گزینه به نشانه پاسخ درست و انتخاب نکردن سایر گزینه‌ها، بسیار مهم‌تر از پاسخ انتخاب شده توسط اوست**

سؤال‌های آزمون را می‌توان به‌طور کلی به سه دسته بسته پاسخ، باز پاسخ، و ترکیبی از بسته و باز پاسخ تقسیم کرد. در نوع بسته پاسخ؛ هنرآموز هم سؤال و هم پاسخ را در اختیار هنرجو قرار می‌دهد و از او می‌خواهد پاسخ مناسب را انتخاب کند. اما در نوع باز پاسخ، هنرجو باید خودش پاسخ سؤال را تولید کند. از سوی دیگر، در سؤال‌های بسته و باز پاسخ، هنرآموز هم سؤال و هم پاسخ را در اختیار هنرجو قرار می‌دهد و از او می‌خواهد، پاسخ مناسب را انتخاب کند و دلیل انتخاب خود را توضیح دهد. زیرا طراحان این گونه سؤال‌ها معتقدند دلایل هنرجو در اختیار یک گزینه به نشانه پاسخ صحیح و انتخاب نکردن سایر گزینه‌ها، بسیار مهم‌تر از پاسخ انتخاب شده توسط اوست.

هنرآموز در انتخاب نوع سؤال برای سنجش پیشرفت تحصیلی هنرجویان، باید به هدف آموزشی توجه کند. زیرا هدف‌های آموزشی محور و جهت‌دهنده تمامی فعالیت‌های یادگیری

اشاره

همان‌طور که در مقالات قبلی مورد بحث قرار گرفت، سنجش به معنای جمع‌آوری اطلاعات درباره عملکرد تحصیلی و یادگیری هنرجو جهت تصمیم‌گیری آموزشی مرتبط با نحوه کمک به گسترش، تعمیق، بهبود و اصلاح یادگیری اوست. به این منظور، می‌توانیم با استفاده از روش‌ها و ابزارهای متنوعی که از ویژگی‌هایی مانند روایی، اعتبار و عملی بودن برخوردار باشند، اطلاعات مورد نیازمان را جمع‌آوری کنیم. در این مقاله، رهنمودهایی برای افزایش روایی، اعتبار و عملی بودن آزمون‌های پیشرفت تحصیلی، که توسط هنرآموزان تهیه می‌شود، ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: تدوین آزمون، نگارش سؤال، ویژگی‌های سؤال، آزمون

عینی

چند گزینه‌ای دارای سه قسمت اصلی تنه سؤال، گزینه کلید و گزینه‌های انحرافی است. تنه یا ساقه سؤال شامل مسئله با موضوعی است که سؤال باید آن را مورد سنجش قرار بدهد؛ گزینه کلید، همان پاسخ درست سؤال است که هنرجوی مطلع از موضوع سؤال آن را به نشانه پاسخ صحیح سؤال انتخاب می‌کند؛ و گزینه‌های انحرافی، پاسخ‌هایی هستند که هنرجوی ناآگاه از موضوع یا مسئله سؤال را به اشتباه می‌اندازند تا یکی از آن‌ها را به نشانه پاسخ درست انتخاب کند. اگرچه همه سؤال‌های چند گزینه‌ای از سه قسمت مذکور تشکیل می‌شوند، اما انواع گوناگونی دارند که می‌توان از نوع پرسشی، ناتمام، تنها گزینه درست، بهترین گزینه،

یاددهی به‌شمار می‌آیند. بنابراین، انتخاب نوع سؤال آزمون به هدف آموزشی مورد سنجش وابسته است. اگر هدف آموزشی مورد سنجش نیازمند این است که هنرجو آنچه را قبلاً تجربه کرده یا آموخته است، از میان چند مطلبی که به او ارائه می‌شود تشخیص دهد، سؤال‌های بسته پاسخ این نیاز را رفع می‌کنند. اما اگر هدف آموزشی مورد سنجش به گونه‌ای است که هنرجو بدون مواجه شدن با پاسخ‌های ارائه شده به سؤال، باید آنچه را که یاد گرفته است در ذهنش جست‌وجو و بازیابی کند و سپس به یاد آورد، سؤال‌های باز پاسخ مناسب‌اند.

بعد از این که هنرآموز نوع سؤال‌های آزمون را برای سنجش تحقق هدف یا هدف‌های آموزشی تعیین کرد، می‌تواند به نوشتن آن‌ها اقدام کند. به این منظور، ضرورت دارد هنرآموز در تدوین سؤال‌های آزمون به ویژگی‌های مهمی مانند روایی، اعتبار، و عملی بودن توجه کند.

زیرا، بی‌توجهی به این ویژگی‌ها، به جمع‌آوری اطلاعاتی منجر می‌شود که نمی‌توان بر پایه آن درباره عملکرد و پیشرفت تحصیلی هنرجو، کیفیت تدریس و... به قضاوت روا و معتبر اقدام کرد. در این راستا و برای تفهیم بیشتر مطلب به نمونه‌ای از سؤال‌های بسته پاسخ از نوع چند گزینه‌ای که برپایه طرح سنجش ارائه شده در مقاله قبل درخصوص یکی از دروس رشته مدیریت خانواده (روانشناسی رشد) تهیه شده است، توجه کنید.

همان‌طور که در کارت سؤال فوق ملاحظه می‌شود، هر سؤال

* آزمون‌های پیشرفت تحصیلی دانش و مهارت‌هایی را اندازه می‌گیرند که هنرجو تا لحظه اجرای آزمون کسب کرده یا آموخته است

منفی، جایگزین، ناتمام پیشنهادی و پاسخ ترکیبی آن‌ها یاد کرد.

سوالی که در این مقاله مطرح شد، از نوع پرسشی است و برای نگارش این گونه سؤال‌ها قواعدی وجود دارد که طراح سؤال باید آن‌ها را مورد توجه قرار دهد. این قواعد به این شرح‌اند:

نام درس: روان‌شناسی رشد

محتوای آموزشی در کتاب درسی: فصل اول، تعریف روان‌شناسی رشد، صفحه ۳

هدف: از هنرجو انتظار می‌رود پس از مطالعه و یادگیری مطالب این درس بتواند روان‌شناسی رشد را تعریف کند.

حیطه هدف: شناختی، سطح دانش

نوع سؤال: عینی از نوع چند گزینه‌ای

تنه سؤال: روان‌شناسی رشد به چه معناست؟

گزینه‌های انحرافی

الف) بررسی طبیعت و علل کیفیت رفتار فرد

ب) مطالعه ابعاد و جنبه‌های مختلف رفتار آدمی

پ) بررسی جریان تحولات و تغییرات فرد در طول عمر

گزینه کلید

سطح دشواری سؤال:

قدرت تمیز سؤال:

گزینه‌ها	الف	ب	پ	سفید
گروه پایین				
گروه بالا				

*** بی توجهی به ویژگی‌هایی مانند روایی، اعتبار، و عملی بودن در نگارش سؤال، به جمع آوری اطلاعاتی منجر می‌شود که نمی‌توان بر پایه آن درباره عملکرد و پیشرفت تحصیلی هنرجو، کیفیت تدریس و... به قضاوت روا و معتبر اقدام کرد**

* از به کار بردن اشاره‌های دستوری نامربوط در نگارش گزینه‌ها و تشابه ظاهری گزینه کلید با ساقه سؤال خودداری کنید. زیرا امکان دارد هنرجو بر پایه تشابه مورد بحث، گزینه درست را انتخاب کند.

* حتی‌الامکان از نگارش ساقه سؤال و گزینه‌ها به‌طور منفی خودداری کنید، زیرا هنرجویان به درک و دریافت پیام اصلی درس به‌طور مثبت عادت یا گرایش دارد.

* سؤال را به صورتی بنویسید که یافتن پاسخ درست آن بدون یادگیری قبلی و تنها براساس پاره‌ای از شواهد هدایت‌کننده امکان‌پذیر نباشد.

* از عبارت‌هایی مانند همه این‌ها، هیچ‌یک از این‌ها، تمامی موارد بالا، همه آنچه در بالا گفته شد، و غیر آن‌ها به منزله گزینه سؤال خودداری کنید. زیرا وجود این چنین گزینه‌هایی، هنرجو را به سوی انتخاب پاسخ درست هدایت می‌کند.

* در نگارش سؤال به این توجه داشته باشید که یک سؤال نباید به سؤال‌های دیگر وابسته باشد؛ به‌طوری که پاسخ به آن سؤال، مستلزم ارائه پاسخ درست به سؤال قبلی باشد، زیرا اگر پاسخ قبلی هنرجو نادرست باشد پاسخ او به سؤال جدید نیز یقیناً نادرست خواهد بود.

* از نوشتن مطالب اضافی و غیرضروری در ساقه سؤال خودداری کنید، زیرا درج اطلاعات اضافی و نامربوط به گمراه‌شدن هنرجویانی منجر می‌شود که اطلاع زیاد و وسیعی درباره موضوع سؤال دارند.

* گزینه‌ها را به گونه‌ای نباید نوشت که دوبه‌دو با هم متضاد باشند، زیرا هرگاه در بین گزینه‌ها تنها یک زوج گزینه متضاد به کار رود که یکی از آن‌ها پاسخ درست باشد، احتمالاً هنرجو انتخاب خود را برای یافتن پاسخ درست به همین دو گزینه محدود خواهد کرد؛ به این دلیل که تصور می‌کند هر دو گزینه نمی‌تواند نادرست باشند. * سعی کنید در نگارش مجموعه‌ای از سؤال‌های چندگزینه‌ای، طول گزینه درست از سایر گزینه‌ها کوتاه‌تر یا بلندتر نباشد. به این دلیل که شاید رعایت نکردن این قاعده، هنرجو را به یافتن پاسخ درست هدایت کند.

* محل پاسخ درست را در میان گزینه‌ها به‌طور تصادفی انتخاب کنید؛ به‌طوری که نشان‌دهنده ترتیبی خاصی نباشد، زیرا

* سؤال را به گونه‌ای بنویسید که یک هدف آموزشی را مورد سنجش قرار دهد.

* سؤال باید تنها یک هدف آموزشی را مورد سنجش قرار دهد. در غیر این صورت، اگر هنرجو به سؤال پاسخ صحیحی بدهد، مشخص نیست به چه دلیل هنرجو در ارائه پاسخ درست به سؤال ناتوان بوده است.

* در نگارش سؤال به توانایی درک هنرجو از متن سؤال توجه داشته باشید. زیرا، استفاده از جمله‌های نامفهوم در نگارش سؤال احتمالاً باعث می‌شود هنرجو با وجود دانستن جواب درست سؤال، نتواند به آن پاسخ درست بدهد.

* از تکرار مطالب در تدوین گزینه‌های سؤال اجتناب کنید. زیرا رعایت این قاعده به کاهش زمان خواندن سؤال توسط هنرجو کمک می‌کند؛ علاوه بر این، سؤال برای هنرجو جاذبه پیدا می‌کند. * مطالب مهم و اصلی مورد سنجش را در ساقه سؤال قرار دهید. زیرا هنرجو با خواندن ساقه سؤال و قبل از مراجعه به گزینه‌ها، پیام اصلی سؤال را درک می‌کند و به موضوع مورد سنجش آن پی می‌برد.

* تلاش کنید تا همه گزینه‌های سؤال متجانس و به موضوع واحدی مربوط باشد؛ و از طرح گزینه‌هایی که هر یک به موضوع جداگانه‌ای مربوط می‌شوند خودداری کنید. زیرا در این حالت، سؤال از صورت چند گزینه‌ای خارج می‌شود و هر یک از گزینه‌های آن به صورت سؤال صحیح - غلط جلوه می‌کنند.

* سؤال را به شکلی بنویسید که پاسخ درست تنها گزینه یا درست‌ترین گزینه باشد.

* در نگارش سؤال، عیناً از مطالب درس به همان شکل استفاده نکنید. زیرا هنرجو را به سوی حافظه‌ای مطالعه کردن سوق می‌دهد. بنابراین، در تدوین سؤال از موقعیت‌های تازه که در برگرفته پیام اصلی درس باشد، استفاده کنید.

* گزینه‌های انحرافی را به گونه‌ای بنویسید که نظر هنرجوی بی‌اطلاع از موضوع سؤال را به خود جلب کند. به این منظور می‌توانید از اشتباهات متداول، بدفهمی‌ها و بی‌دقتی‌های هنرجویان استفاده کنید.

* گزینه‌های سؤال را به‌طوری بنویسید که از لحاظ دستوری بین تنه سؤال و گزینه‌ها هماهنگی وجود داشته باشد.

*** هدف‌های آموزشی محور و جهت‌دهنده تمامی فعالیت‌های یادگیری - یاددهی به‌شمار می‌آیند. بنابراین، انتخاب نوع سؤال آزمون به هدف آموزشی مورد سنجش وابسته است**

هنرجوی باهوش می‌تواند با بهره‌گیری از توالی پیدا شده، پاسخ درست را از میان گزینه‌ها انتخاب کند.

رعایت قواعد فوق‌الذکر در تدوین و نگارش سؤال‌های چندگزینه‌ای منجر به این می‌شود که هنرجویانی که بر موضوع مورد سنجش احاطه دارند بتوانند به سؤال طرح شده پاسخ درست بدهند؛ و آن دسته از هنرجویانی که تسلطی بر محتوای مورد سنجش ندارند نتوانند پاسخ درستی به سؤال بدهند. از سوی دیگر تدوین سؤال بر پایه طرح سنجش و قواعد مورد بحث، روایی و اعتبار سؤال را افزایش می‌دهد و بر عملی‌بودن آن می‌افزاید. بنابراین، هنرآموز می‌تواند با اطلاعاتی که از این طریق درباره پیشرفت تحصیلی هنرجویان به دست می‌آورد (برای اثربخش‌تر کردن تدریس و انتخاب فعالیت‌های یادگیری مؤثر) اقدام کند.

«هر سؤال چند گزینه‌ای دارای سه قسمت اصلی تنه سؤال، گزینه کلید و گزینه‌های انحرافی است»

منابع

۱. استیپک، دیبو راجی (۱۳۸۵)، انگیزش برای یادگیری: از نظریه تا عمل (ترجمه رمضان حسن‌زاده و نرجس عمویی)، تهران: دنیای پژوهش (سال انتشار اثر به زبان اصلی، ۱۹۸۶)
۲. امورنن، جری متس (۱۳۸۵)، مبانی نظری آزمون و آزمون‌سازی (ترجمه شیده کامکار و اسدالله اسرانی)، تهران: بهینه (سال انتشار اثر به زبان اصلی، ۲۰۰۲)
۳. سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۷)، سنجش فرایند و فراورده یادگیری: روش‌های قدیم و جدید (ویرایش دوم)، تهران: دوران
۴. شریفی، حسن پاشا (۱۳۸۷)، اصول روان‌سنجی و روان‌آزمایی، تهران: رشد
۵. گلاور، جان ای و برونینگ، راجر اچ (۱۳۸۷)، روان‌شناسی تربیتی: اصول و کاربرد آن (ترجمه علینقی خرازی)، تهران: مرکز نشر دانشگاهی (سال انتشار اثر به زبان اصلی، ۱۹۹۰)
6. Educational testing service. (2005). New Jersey Formative Assessment Item Bank. retrieved may 8, 2008. From <http://www.ets.org/k12learn2>.

